

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН: НОВІ ВИМОГИ ЧАСУ

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в економічно-соціальному та екологічному житті, коли на здоров'я та розвиток дітей впливають багато негативних чинників, пріоритетним напрямом стає педагогічна діяльність, яка дозволить забезпечити всебічний розвиток учнів на основі зміцнення їхнього здоров'я. Це в свою чергу створює умови для модернізації освіти відповідно до потреб сучасної освітньої системи, які вимагають запроваджувати нові підходи до підготовки вчителів [8, с. 22]. Одним з актуальних напрямів, у якому має рухатися педагогічна наука, є підготовка фахівців, які здатні здійснювати педагогічну роботу з використанням здоров'язбережувальних технологій.

Нині світова спільнота перейшла до нової концепції створення безпечної життєдіяльності — концепції допустимого ризику. Згідно з цією концепцією будь-яке середовище, в якому існують тісно взаємопов'язані стосунки людини з енергією, з хімічно чи біологічно активними речовинами або з іншими факторами, які не сумісні з нормальними умовами розвитку й життя людини в цілому, має потенційні небезпеки — явища, процеси, об'єкти, які за певних умов здатні спричинити шкоду людині, природі, суспільству.

Найсильнішими й найнебезпечнішими для здоров'я людини й соціуму загалом нині є психоактивні речовини (ПАР). Під психоактивною в наркології розуміють будь-яку хімічну речовину, що здатна при одноразовому прийомі викликати зміну стану свідомості з ейфорією або іншими бажаними з погляду споживача, психотропними ефектами, а за умов систематичного прийому — психічну й фізичну залежність [1]. З розвитком хімічної промисловості різко збільшилася група використовуваних психоактивних речовин і способів їх уживання.

У зв'язку з цим значна увага, на думку О. Пуляк, повинна приділятися формуванню нового світогляду людини, підвищенню відповідальності особистості за збереження як власного здоров'я і життя, так і здоров'я й життя оточуючих [5, с.10].

Потреба сучасного суспільства у вихованні здорової, гармонійно розвиненої особистості актуальна як ніколи. У цьому процесі значну роль відіграє формування здорового способу життя (ЗСЖ) дітей і молоді. У сучасній освітній політиці виразно виявляється нова тенденція. Рух за нову якість освіти все більш асоціюється із забезпеченням нової якості життя, гідної людини і людяності. Стратегічний напрям розвитку освіти в сучасному суспільстві передбачає підготовку майбутнього педагога не лише як фахівця в певній предметній галузі, але і як особу, яка володіє необхідними компетенціями для організації розвиваючого освітнього середовища.

В умовах всесторонньої і глибокої модернізації педагогічної освіти надвичайно актуалізується проблема якісної професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі. У світі, що бурхливо розвивається, актуальними стають ініціативна пошукова діяльність, розширення можливостей кожної людини для розкриття її особистісного творчого потенціалу. У зв'язку з цим значно зросли вимоги до професійної компетентності, гнучкості, здібності до творчості майбутніх учителів природничих дисциплін.

Аналіз наявних досліджень. На необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителів до формування в учнів здорового способу життя звертають увагу науковці всіх країн. В Україні за останні роки посилюється увага до розв'язання питання здоров'я дітей і молоді шляхом формування в них здорового способу життя [4; 7]. Педагоги на практиці намагаються здійснювати інтегративний підхід до формування в учнів ЗСЖ у фізкультурно-оздоровчому,

спортивному, туристсько-краєзнавчому, еколого-натуралістичному, декоративно-ужитковому, техніко-технологічному й художньо-естетичному напрямках [7, с. 35].

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізики, біології, географії, хімії розкриті в працях В. Дивака, І. Пархоменка, Л. Сидорчук, А. Юхименко, де вказано на необхідності вдосконалення методичної системи підготовки цих фахівців, оскільки є дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів, низький рівень їхньої готовності до вирішення проблем валеологічної освіти.

Невирішені аспекти проблеми. Проте до недавнього часу система професійної підготовки вчителя не передбачала його цілеспрямованої валеологічної освіти, формування відповідального ставлення до стану свого здоров'я та здоров'я учнів. Природно, що недостатня валеологічна підготовка, відсутність наукових знань з основ виховання здорової дитини, здійснення педагогічної діяльності в аспекті оздоровчих завдань не дозволяють учителю враховувати й регулювати ступінь впливу всього розмаїття виявів його освітньої діяльності на здоров'я дітей [8, с. 24].

Мета статті — проаналізувати нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін, обґрунтувати потребу у формуванні в них готовності до валеологізації змісту й технологій навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Малій медичній енциклопедії здоров'я визначається як «якість життєдіяльності людини, що характеризується досконалою адаптацією до впливів на організм чинників природного середовища проживання, здатністю до народження дитини з урахуванням віку й адекватністю психічного розвитку, що забезпечується нормальним функціонуванням усіх органів і фізіологічних систем організму за відсутності прогресуючих порушень структури органів, що виявляється станом фізичного і духовного добробуту індивідуума за різних видів його активності, зокрема трудової діяльності» [2, с. 224].

На жаль, у сучасних умовах в Україні склалася критична ситуація зі станом здоров'я підростаючого покоління. За даними ЮНЕСКО Україна посідає одне з останніх місць у світі за оцінками стану здоров'я дорослих і дітей (низька тривалість життя, висока смертність, особливо серед дітей, великий відсоток відхилень у фізичному, психічному розвитку та захворювань серед дітей і молоді). На думку О. Мельника цьому сприяють екологічна катастрофа, напруження соціального становища, низький рівень медичної допомоги, ускладнення навчальних програм та інтенсифікація навчального процесу сучасної школи [3].

Концепцією освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини», яка схвалена Міністерством освіти та науки України (12.03.2001 р.), передбачається організація постійної освіти всіх категорій населення, починаючи від дошкільної освіти і закінчуючи післядипломною освітою. Тому навчально-виховний процес у школі повинен забезпечувати формування в учнів адекватного мислення та цілісної системи знань, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень з безпеки. Результатом такого навчання має бути сформованість умінь і навичок учнів щодо власної безпеки і розуміння відповідальності за власні вчинки та їхні можливі наслідки [5, с.10].

Структура загальної середньої освіти вимагає якісної підготовки вчителів, які були б спроможними виходити за рамки власне предмета і, використовуючи міжпредметні зв'язки, надавати учням знання з безпеки життєдіяльності. Саме вчителі природничих дисциплін, маючи ґрунтовну фахову підготовку, можуть компетентно та творчо підходити до формування в учнів знань і умінь з безпеки життєдіяльності й до створення безпечних, комфортних і результативних умов навчально-виховного процесу [5, с.10].

Складність і важливість цього процесу має державне значення, що актуалізує проблему професійної підготовки вчителів природничих дисциплін з безпеки життєдіяльності [5, с. 10]. При виключній важливості професійної здоров'язберігаючої діяльності всіх педагогів, безумовно, особливу роль відіграють учителі природничих дисциплін. Адже саме природничі науки (біологія, хімія, фізика) мають пріоритетне значення у формуванні основ здоров'я або нездоров'я дитини.

Але, на жаль, сучасність констатує невміння вчителів природничих дисциплін використовувати здоров'я зберезувальні технології під час навчання. У зв'язку з цим постає проблема підготовки вчителів, котрі володіють відповідними знаннями, вміннями і навичками, здатні до впровадження в навчально-виховний процес новітніх технологій, спрямованих на збереження та зміцнення в школярів здоров'я. Тобто школі потрібні фахівці, які характеризуються не тільки високою професійною майстерністю, а й вбачають морально-соціальний сенс у своїй професійній роботі, поєднують компетентність із турботою про інтереси учнів.

Для вирішення цієї проблеми необхідно змінити систему підготовки вчителів, доповнивши її знаннями, які допоможуть сформувати в педагогів валеологічний світогляд. Педагогічні навчальні заклади повинні проводити заходи з підготовки і перепідготовки педагогічних працівників, підвищення їхнього рівня освіченості з питань розвитку здоров'я учнів, формування позитивної мотивації учасників педагогічного процесу на здоровий спосіб життя, а саме: семінари, консультації для адміністрації шкіл, класних керівників, учителів-предметників, розробка методичних рекомендацій, навчальних посібників, збірок наукових праць тощо.

Така робота, на нашу думку, буде сприяти зростанню педагогічної майстерності й творчої активності, щодо збереження здоров'я учнів та розширення їхніх знань основ здоров'я, поліпшенню показників психологічного клімату в навчальному закладі.

Вважаємо, що вчителям природничих дисциплін під силу сформувати в учнів активно-позитивне ставлення до ЗСЖ в таких напрямах:

- 1) формування уявлень про здоров'я на основі сприйняття учнями привабливого образу здорової людини, що створюється вчителем біології під час розкриття зовнішніх її ознак (маси тіла, стану шкіри, волосся, виразу обличчя тощо); поняття про здоров'я людини на основі порівняльних схематичних образів функціонування органів здорової та хворої людини, зокрема тієї, яка палить чи вживає алкоголь і наркотики;
- 2) мотивування вести ЗСЖ на основі усвідомлення його значущості для збереження та зміцнення здоров'я та вплив оздоровчих видів діяльності на окремі органи;
- 3) визначення на уроках хімії хімічного складу деяких видів пар та способів їх виготовлення з метою демонстрації згубного впливу на організм;
- 4) інформування про вплив ПАР на рухову, кров'яну, нервову, травну та інші системи організму.

Для розв'язання таких завдань учителів природничих дисциплін необхідно готувати ще під час навчання у ВНЗ, формуючи в них готовність до валеологічної діяльності за певними критеріями. З метою визначення критеріїв і показників готовності вчителів природничих дисциплін до валеологічної діяльності, ми звернулись до дисертаційного дослідження А. Радченко (2012 р.), у якому запропоновані критерії та показники ефективності професійної підготовки вчителів основ здоров'я. Автор пропонує до мотиваційно-ціннісного критерію віднести уявлення про відповідальність за результати своєї праці; усвідомлення значення самооцінки себе як професіонала і свого місця в сфері фахової діяльності зі збереження здоров'я школярів; усвідомлення цілей і завдань виховання здорової особистості в умовах сучасної школи; здатність передбачати й розуміти утруднення у викладанні шкільного курсу «Основи здоров'я». До науково-теоретичного критерію дослідниця відносить такі показники як володіння знаннями з теорії здоров'я, її основних понять і категорій; уявлення про здоров'я як про систему з пірамідальним принципом побудови; знання особливостей духовного, психічного, фізичного й соціального здоров'я, розуміння їх взаємозв'язків; знання валеологічного інструментарію, оздоровчих технологій та індивідуальної оздоровчої системи; знання змісту й методики викладання шкільного предмета «Основи здоров'я». Критерій практичної когнітивності визначається в роботі такими показниками як уміння добирати та адаптувати матеріал для вирішення завдань предмету «Основи здоров'я»; уміння організувати учнів на ведення здорового способу життя в повсякденні; проведення самостійних систематичних занять фізичними вправами; ознайомлення з правилами й способами їх використання в загартуванні

організму; здійснення розробки індивідуальної оздоровчої програми; уміння проводити роз'яснювальну й просвітницьку роботу серед учнів і батьків щодо причин захворювань і основних засобів їхнього запобігання; реалізація вмінь здійснювати науково-дослідну роботу з питань формування, збереження й зміцнення здоров'я школярів [6, с. 9].

Взявши за основу структури готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до валеологічної діяльності аналогічні критерії, ми розробили дещо іншу систему показників, що більше відповідає специфіці шкільних курсів біології та хімії. Вважаємо, що готовність майбутніх учителів природничих дисциплін до виховання в підлітків ЗСЖ передбачає:

- володіння системою знань про взаємозв'язки фізичного, психічного й соціального здоров'я людини й суспільства;
- усвідомлення здоров'я як цінності, володіння знаннями й уміннями щодо охорони здоров'я й безпеки життєдіяльності;
- уявлення про взаємодію організму й середовища, місце людини в еволюції Землі;
- володіння системою знань, умінь і навичок, які забезпечують збереження та зміцнення здоров'я, розвиток і вдосконалення психофізичних здібностей;
- володіння системою знань про учня як суб'єкта освітнього процесу, його вікові, індивідуально-типологічні особливості;
- володіння знаннями про біологічну природу та цілісність організму людини;
- володіння знаннями про здоровий спосіб життя і його основоположні ознаки;
- володіння знаннями про профілактику й корекцію звичок, що завдають шкоди здоров'ю, зокрема й про вплив ПАР на організм людини.

Отже, найважливішою організаційно-педагогічною умовою формування здорового способу життя школярів вважаємо аксіологізацію знань про здоров'я через валеологізацію навчальних програм природничих дисциплін. Проведені опитування вчителів природничих дисциплін показали, що дуже багато тем з різних навчальних предметів можуть бути приводом для профілактичної роботи. Проте тут необхідна ще більша робота з визначення не лише змісту, а й технологій подання навчального матеріалу.

Для цього потрібно навчити педагогів основам профілактичної діяльності, надати їм адекватну інформацію про сучасні психоактивні речовини, особливості наркоманії в умовах сьогодення, про методи виявлення груп ризику. Здійснення вчителями природничих дисциплін профілактики залежності учнів від ПАР ускладнюється тим, що педагогів не вчать оптимальної тактики поведінки з підлітками. Тому необхідним є озброєння педагогів технологіями й засобами формування в учнів здорового способу життя.

Отже до **напрямів подальших досліджень належить** створення методичного забезпечення на підтримку вчителів природничих дисциплін у їхній діяльності щодо профілактики залежності підлітків від ПАР. Подальші напрями досліджень пов'язані з особливостями формування готовності в педагогів застосовувати педагогічні здоров'язбережувальні технології.

Література:

1. Комплексная служба психолого-педагогического и социального сопровождения [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.c-psy.ru/index.php/if/zavisimosti/10211-2011-04-06-13-48-38>
2. Малая медицинская энциклопедия: В 6 т. — АМН СССР. / Гл. ред. В.И.Покровский. — М.: Сов. энцикл., 1991. — Т. 2. — 624 с.
3. Мельник О. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу / Мельник О. // Початкова школа. Науково-методичний журнал. — 2005. — № II. — С. 14-16.
4. Навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації / О. М. Балакірева, Л. С. Ващенко, О. Т. Сакович та ін. — К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. — 108 с.
5. Пуляк О. В. Дидактичні засади професійної підготовки вчителів природничих дисциплін з безпеки життєдіяльності: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. 13.00.04. — Кіровоград, 2006. — 20 с.

6. Радченко А. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів основ здоров'я у вищому навчальному закладі : Автореф. дис. ... канд.пед.наук. 13.00.04 / Радченко А. В. — Луганськ, 2012. — 20 с.

7. Тихенко Л. Інтегративний підхід до навчання дітей здорового способу життя / Лариса Тихенко // Початкова школа. — 2007. — №6. — С.33-36.

8. Цись В. В. Роль вчителя у збереженні здоров'я молодших школярів / В. В. Цись //Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. — К., 2009. — Вип. 56. — С.22-28.

У статті проаналізовано нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Обґрунтовано потребу у формуванні в майбутніх педагогів готовності до валеологізації змісту й технологій навчання.

Ключові слова: валеологізація, здоровий спосіб життя, здоров'язберігаючі технології навчання, природничі дисципліни.

В статье проанализированы новые требования к профессиональной подготовке будущих учителей естественных дисциплин. Обоснованно потребность в формировании у будущих педагогов готовности к валеологизации содержания и технологий изучения естественных дисциплин.

Ключевые слова: валеологизация, здоровый образ жизни, здоровьесберегающие технологии обучения, естественные дисциплины.

In the article new requirements are analysed to professional preparation of future teachers of natural disciplines. Grounded requirement in forming for the future teachers of readiness to valeologization maintenance and technologies of study of natural disciplines.

Keywords: valeologization, healthy way of life, здоровьесберегающие technologies of teaching, natural disciplines.

УДК: 37.02:372.8.(477)

Т.Р. Браніцька
м. Вінниця, Україна

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток системи вищої освіти України в контексті європейського освітнього простору супроводжується процесами глобалізації взаємин різних країн не тільки в економічних питаннях, а й у галузях освіти.

Зарубіжний досвід конфліктологічної підготовки має бути опрацьований і творчо впроваджений у вітчизняну практику професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери за умов збереження власних кращих здобутків теорії і практики.

Високі професійні вимоги до сучасного працівника соціономічної сфери та значущість його ролі у житті суспільства вимагають удосконалення їх фахової підготовки, використання досвіду європейських країн, зокрема Британії.

Аналіз попередніх публікацій. У дослідженнях вітчизняних науковців розкрито проблеми професійної підготовки фахівців у освітніх системах різних країн: Австрії, Великої Британії, Німеччини, Норвегії, Данії, Канади, Польщі, США, Франції та ін. (Н. Абашкіна, Н. Вишневська, Л. Віннікова, Н. Гайдук, І. Зверева, А. Капська, К. Корсак, Т. Кошманова, Г. Лактіонова, Т. Логвиненко, О. Павлішак, В. Поліщук, Л. Пуховська, С. Сисоєва, Н. Ящишин та ін.).

Невирішена раніше частина проблеми. У вітчизняних дослідженнях недостатньо представлено теоретичний та практичний досвід формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, зокрема, соціальних працівників та психологів у Великій Британії.